

Művészeti nevelés a debreceni tanítóképzésben

Molnár-Tamus Viktória

Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Debrecen

Bevezetés

Egy negyedórás előadás hihetetlenül kevés, hogy teljességében mutassam be a több mint másfél évszázados debreceni tanítóképzés művészeti nevelésének legfontosabb pedagógusait, csoportjait és tevékenységük eredményeit, ám mégis megkísérlem két területen, melyekkel szoros kapcsolatba kerültem személyes életem és hivatásom során. Előjáróban csak annyit, hogy 1991-ben végeztem az intézményben ének-zene szakkollégiumi képzésben, férjem pedig a Rajz-Vizuális Nevelési Tanszék egyik oktatója lett. Pedagógusi pályámat is itt kezdtem a gyakorló iskolában, és tíz év elteltével a főiskolán folytattam húsz évvel ezelőtt. Doktori értekezésemnek is fontos fejezeteit öleli fel a debreceni zenei és képzőművészeti élet és annak pedagógiai jellemzői, történései. Ebből tehát kiderül, hogy a zenei, illetve a képzőművészeti területet emelem ki az előadásom anyagát felölelő jelen tanulmányban, de bevezetésként lássuk, hogyan is alakult városunkban a tanítóképzés ügye!

1. A debreceni tanítóképzés kezdetei

Az önálló, lelkészképzéstől független tanítóképzés 1855-től indult Debrecenben, de a tanítóküldés jogát a református kollégium a 16. századtól gyakorolta. A templomi szószékhez a katedrán át vezetett az út, vagyis minden leendő lelkész két-három év tanításra volt kötelezve.

Az elméleti felkészítés bizonyossága az 1597-ben Szilvásújfalvi Imre által írt útmutató, mely Debrecenben jelent meg. A gyakorlati felkészítést 1855-ig jól szolgálta a „köztanítóság” és a „magántanítóság” intézménye. Az akadémista „nagy” diákok az alsóbb osztálybelieket a professzoroktól látott módon tanították. Őket az „osztályok felügyelő tanára” segítette és ellenőrizte. A debreceni kollégiumi tanítóképzés 1871-ig kettő, 1884-ig három, majd 1923-ig négy évfolyamos volt. Ezután ötéves lett. Messzi vidékekről vonzotta az ifjúságot. A képzősök zöme „kétkezi” munkát végző szülők gyermeke volt, akik tanulását ösztöndíjakkal, adományokkal és más jótéteményekkel is segítette a kollégium.

Az intézet vonzerejét országos hírű tanárai s a kollégium jó híre is segítette, nem utolsósorban pedig a diákság sikeres szereplései a különböző versenyeken. 1948-ban úgy szűnt meg a kollégiumbeli tanítóképzés, hogy nem indíthattak több első osztályt. Jogutódává a Maróthi György állami tanítóképző vált, amelynek első igazgatója dr. Kiss Tihamér volt kollégiumi tanár lett, majd 1959 után felsőfokú tanítóképző intézetként működött tovább. 1963-tól a tanító szak mellett népművelő és könyvtáros képzés is kezdődött. 1976-tól főiskolai rangra emelték az intézményt (Varga 1997).

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

1. ábra: A Debreceni Református Kollégium egykori épülete 1802 előtt
Forrás: <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=2&p=8> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

1.1. A kollégiumi zenei nevelés

A Debreceni Református Kollégium híres professzora, **Maróthi György** a diákok istentiszteleti és temetési alkalmi éneklési szokását teljesítette ki 18. század eleji tevékenysége során. Kórust szervezett az 1739. évi pestisjárvány idején, ezzel megalapítva a ma is működő Kántust. Saját lakásán énekes (vokális) muzsikára tanított a temetések során segítő négy diákot, név szerint Dávid Ferencet, Szalatsi Mihályt, Szőnyi Benjámin és Weszprémi Istvánt (Győri 1988). Ezzel vette kezdetét a hazai négyzólamú éneklés és a Debreceni Református Kollégium Kántusának mai napig tartó diadalmenete (Tamusné Molnár 2016).

2. ábra: Maróthi György
Forrás:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Gy%C3%B6rgy_Mar%C3%B3thi#/media/File:Mar%C3%B3thi_Gy%C3%B6rgy2.jpg (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

Az egyre bővülő létszámú énekkar rangos helyet töltött be a Kollégium diákegyleteinek sorában. **Szotyori Nagy Károly** nevéhez fűződik a férfikarrá alakulás 1846-ban, majd a 19. század elején **Zákány József** professzor lendítette fel a zenei életet a Kollégiumban, aki egyben alapítója volt az első neveléstudományi tanszéknek. Maróthi álmának valóra váltójaként zenekart, „musicum collegium”-ot verbuvált az énekkar mellé, igaz, hangszereket már a 18. században is használtak az iskolában, elsősorban hegedűt és orgonát (Fekete 1988).

Az énekkar első főfoglalkozású karnagya 1885-től **Mácsai Sándor** egyházzene-tanár volt, aki negyvenévi munkássága alatt a debreceni hagyományokat híven ápoló, igényes szakembernek bizonyult. Őt tanítványa, **Szigethy Gyula** követte, aki eljuttatta a Kántust a

kodályi-bartóki szellemiségig. A Dóczi Leánygimnázium államosítása és a Fiúgimnáziummal történő összevonása után, az 1950-es évek elejétől a Kántus ifjúsági vegyeskarrá szerveződött (Fekete 2013).

A Tanítóképző zenei életében igen jelentős korszakot jelentett a **Csenki Imre** által vezetett időszak a negyvenes évek elejétől 1948-ig, az egyházi tanítóképzés megszűnéséig. Csenki 1940-től a Debreceni Református Kollégium ének-zene tanára és az egyetem zenei lektora volt. Ekkor már énekkart és zenekart is vezetett. A neves népzene kutató, kritikus és zenei folyóiratok szerkesztője, Kerényi György több alkalommal is elismerte karvezetői és tanári munkájának jelentőségét. Még ugyanebben az évben megszervezte a Debreceni Egyetemi Énekkart is, amely vegyeskar volt, és amit öt éven át vezetett. Az egyetemi kórus elérés sikereinek és élményeknek is köszönhetően alapította meg a korszerű, a nagyszerű református kollégiumi hagyományokon túllépő, de ugyanakkor hagyományteremtő zenei irányvonalat képviselő Kollégiumi Kórusát szintén vegyeskar formájában. (Pálfy 1948a, 1948b; Straky 1997). Csenki Imre ekkor már komoly elismerésnek örvendett Debrecen zenei életében. Tanóráin sokat foglalkozott Bartók Béla munkásságával, illetve az énekkari művelődés viszonylataival (Mudrák 2012).

A zenei közélet nemcsak gyakorlati szempontból érdekelte, hanem a magyar zenei neveléshez kapcsolódó gondolatairól, véleményéről is sokat publikált. *Zenei levelek* címmel megjelent cikksorozatának tematikája mutatja, mennyire izgatta Pest mellett a vidék zenei élete és a zenei ízlés nevelése. Írt még Kodály Zoltán és a Kállai kettős kapcsolatáról, illetve a Debreceni Református Kollégium Református Kántor és Ének-zene Szaktanítóképző Intézetéről *A magyar zenei jövő* címmel. Mai napig korszerű szellemű igényeket és törekvéseket fogalmazott meg benne a szerző, s ezeket igyekezett nemzetközi példákkal, valamint magától Kodály Zoltántól származó gondolatokkal alátámasztani. Célja volt, hogy a szaktanítók képzési lehetősége az akkori társadalompolitikai elgondolás szerint a legszélesebb néprétegek számára is biztosított legyen, hogy pótolja azokat az előnyöket, amelyekkel csak a jobb körülmények között élő gyermekek indulhattak az életben. Csenki úgy gondolta, hogy a népi hagyományokon alapuló, egységes zenei műveltség megteremtése csak megfelelően képzett zenei nevelőkkel oldható meg, kiknek képzését a Debreceni Református Kollégiumban működő Kántorképző és Ének-Zene Szaktanító Intézetben képzelte el (Molnár-Tamus 2019).

3. ábra: Csenki Imre

Forrás: <http://reformatus.hu/mutat/reformatus-zenei-polihisztor/> (letöltés ideje: 2020. 10. 21.)

Összegezve II. világháború utáni debreceni tevékenységét, a tanítás mellett vezette a Kollégiumi Kórust, a Csokonai Kórust, az Egyetemi Énekkart és a MÁV Filharmonikus Zenekart. A városhoz való ragaszkodása élete végéig megmaradt. Együtteseivel elért sikerei mély emberi, művészi és társadalmi kötődéseket hoztak számára, amelyek elszakíthatatlannak tűntek, de jött a nagy és váratlan átalakulás, a tanítóképzők államosítása, és a kialakult

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

bizonytalan helyzetnek engedve egyre közelebb került ahhoz, hogy a fővárosba költözzön. Végül 1950-ben Budapestre távozott az Állami Népi Együttes énekkarának élére (Molnár-Tamus 2019).

1.2. Muzsika az állami, majd újra egyházi tanítóképzőben

Az állami tanítóképző keretében hasonlóan magas színvonalú zenei nevelés folyt és folyik az 1993 óta újra egyházi (református) fenntartás alatt működő intézményekben. A gyakorló iskola zenetagozatának 3–4. osztályos tanulóiból álló Kicsinyek Kórusa magasan képzett, többszólamú és kánonénekléssel engedi tovább tagjait a felső tagozatos, méltán világhírű Vox Iuventutis énekkarba, amely számos hazai és nemzetközi díjjal, diplomával és minősítéssel rendelkezik, s több alkalommal is volt az Év Kórusa. Olyan külföldi országok nemzetközi kórusversenyein és fesztiváljain ért el kimagasló sikereket, mint Ausztria, az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Ciprus, Finnország, Lengyelország, Málta, Németország, Olaszország, Spanyolország, Szlovákia, Venezuela. Olyan kiemelkedő zenepedagógus kollégák áldozatos pedagógiai tevékenységének köszönhetően érték el mindezt, mint (a teljesség igénye nélkül) Bencze Lászlóné dr. Mező Judit, Tamási László, Kéry Mihály, Balla Tibor, Pappné Vencsellői Klára, Rózsa László, Zádor András, Kedvesné Herczeg Mária, Maruzsa Tibor, Király Levente Zsolt, Kiss Csaba, Szabóné Fodor Adrienne, Ternyey András, Rimóczi Gáborné, Straky Tiborné, Kollár András, dr. Kovács Sándorné Koncz Zsuzsanna, Kaszás Mária, Király Edit, Veres Ferenc, Brincken Györgyné, Gebei Erika, Pallaginé Farkas Etelka és napjainkban Vad Péter (Brincken et al. 2007).

4. ábra: A Debreceni Tanítóképző Főiskola épülete (ma Ady Endre Gimnázium)
Forrás: <https://merce.hu/tag/ady-endre-gimnazium/> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

5. ábra: A Debreceni Tanítóképző Főiskola, majd Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola épülete (ma a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája)

Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6lcsey_Ferenc_Reform%C3%A1tus_Tan%C3%ADt%C3%B3k%C3%A9pz%C3%B6_F%C3%B6iskola#/media/F%C3%A1jl:K%C3%B6lcsey-F%C3%B6iskola.jpg (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

6. ábra: A Kőlcsey Ferenc Református Gyakorló Általános Iskola épülete
Forrás: <https://kistk.hu/galeria/> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

2. A rajztanítás indulása

A rajzoktatásnak sincsen kevésbé sikeres története intézményünkben, melynek előzményei szintén „az ország iskolájába”, a Református Kollégiumba vezetnek Debrecenben. Noha az első magyar rézmetszetek a 16. század közepéről valók, az 1561 óta nyomdát üzemeltető városban a rézmetszés később tűnt föl: a 18. század közepén jelentkezett a technikával **Kováts György**, 1767-ben **Farkas István**, Csokonai idejében pedig a rézmetszőknek saját sajtójuk is volt. A kollégiumi diákok készítették 1800-ban az első magyar nyelvű földgömböt, így a rézmetszet is a szemléltető oktatás része lett. A tevékenység magával ragadta a diákokat, társaságok, önképzőkörök alakultak, s amit előbb csak szórakozásból műveltek, hamarosan a tanulás alapját szolgáló szemléltetőeszközök készítésévé nemesedett (Vitéz 2018).

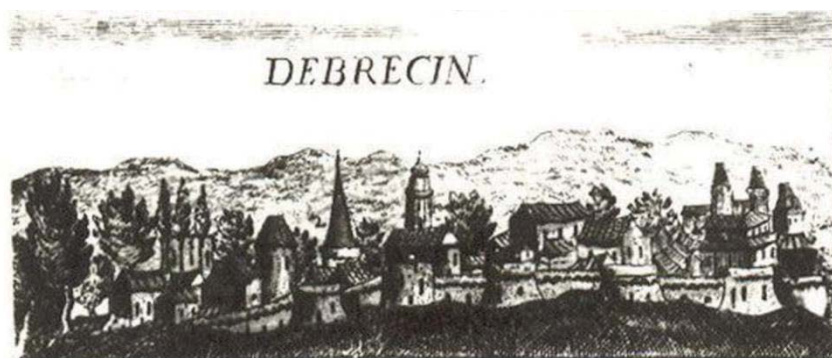
Az első világi tárgyú metszetet (*Debrecen látképe* a debreceni asztalos céh szabaduló leveléhez) 1788-ban alkotta **Kabai Mihály**, az 1792. évi új kollégiumi törvénykönyv 1796-ban kiegészített változata pedig a rajzolást és zenét „nemes szórakozásként” ajánlotta a diákok figyelmébe. S ezt már megelőlegezte a Kollégiumban tanuló **Pethe Ferenc**, **Kiss Sámuel**, **Sárváry Pál**, **Karacs Ferenc** és **Eröss János** képzőművészeti tevékenysége. Egész rajzfűzet maradt fenn **Sárváry Páltól**, aki a jó rajzolókat külön taníttatta. A kötelező rajzoktatás 1801-es elrendelése után 1804-ben írta *A rajzolás mesterségének kezdete...*című munkája első kötetét (egyébként 35 kollégiumi rajztanári éve során hat tankönyvet írt) (Tamusné Molnár 2010; Vitéz 2018).

7. ábra: A Debreceni Református Kollégium egykori épülete (1869)
Forrás: <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=2&p=8> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

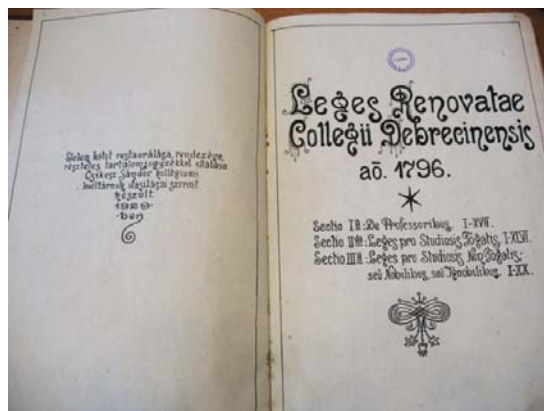
8. ábra: Kabai Mihály: *Debrecen látképe*, 1788

Forrás: <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=2&p=8> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

9. ábra: Sárváry Pál könyvének kezdőlapja

Forrás: https://axioart.com/tetel/sarvari-pal-a-rajzolas-mestersegenek-kezdetek-i-ii-darab-_462229 (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

10. ábra: A festést és zenélést ajánló, latin nyelvű XV. „lex” az 1792. évi új kollégiumi törvénykönyv 1796-ban kiegészített változatából

Forrás: TtREL (Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára) II. 26. a. 4.

2.1. A rajzoktatás kiemelkedő tanárai napjainkig

Kiss Sámuel (1781. Nagykőrös – 1819. Debrecen) Debrecen első festője, az ország első akvarellistája Sárváry tanítványa volt, rézmetsző diák, és Péchy Mihály mellett is rajzolt. Kapcsolatban állt Kazinczy Ferencsel bécsi akadémista korától. Noha a rézmetsző kör föloszlott 1812-ben, az illusztrált tankönyvek és autonóm művészi lapok készítésének hagyománya fennmaradt. 1813 és 1819 között a debreceni „Rajziskola” első professzora volt (fizetése nem volt, csak szolgálati lakása), ahol csak alkalmi díszítő feladatokat kapott,

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”,
nem kiszámítható jelenségek korszaka?

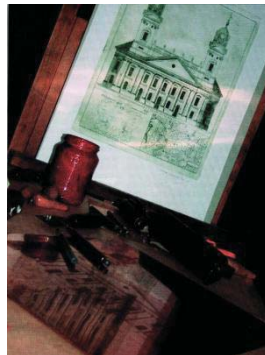
XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

portrémegrendeléseket alig, illetve 1817-ben a Nagytemplom szószékét, püspöki padsorát és orgonakarzatát tervezte meg.

11. ábra: Kiss Sámuel: *Női fej*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 11.

Beregszászi Pál (1790. Debrecen – 1865. Debrecen) Kiss Sámuel utóda volt haláláig a **Rajziskolában**. Ő is rézmetsző diákként kezdte, majd Pesten és Bécsben tanult és mérnök, valamint földmérő lett. 1820-tól a debreceni Nagytemplom, 1840-től a városháza építészeti ellenőre. Ő tervezte Csokonai helyi síremlékét 1836-ban, amely mai napig köztéren áll.

12. ábra: Beregszászi Pál: *Nagytemplom*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 3.

Krisztiáni Alajos (1828. Nagyszombat – 1891. Debrecen) 1874-től haláláig a református tanítóképzésben volt óraadó, ahová pesti, nagyabonyi, rékasi és ceglédi évek után érkezett. Különórákat is adott. Cegléden emléktáblája van.

13. ábra: Krisztiáni Alajos: *Önarckép*
Forrás: Tamus 2000: 22.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”,
nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

A Kollégiumban folyó rajzoktatás nemcsak a didaktikai szemléletet, hanem az adott korszak autonóm művészeti irányait, lehetőségeit és technikáit is reprezentálta. A meggyökeresedő rézkarc után a sokszorosító grafika szinte minden változata megjelent.

Bakoss Tibor (1868. Nagykőrös – 1950. Porrog) 1894–1921 között a tanítóképezde tanszékalapító tanára volt, aki bevezette az akvarell technikájának használatát. Székely Bertalan, Madarász Viktor és Keleti Gusztáv tanítványa volt a fővárosi Mintarajz Tanodában és sümegi, valamint nagykőrösi tanárévek után került Debrecenbe, ahol a Műpártoló Egyesület alapító tagja, majd alelnöke lett. 1890-től kiállító művész (Budapest, London), kiváló akvarellista, több díj tulajdonosa.

14. ábra: Bakoss Tibor: *Önarckép*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 13.

Medgyessy Ferenc szobrászművész első mestere, **Bosznay István** (1868. Csurgó – 1944. Budapest) az alakrajz mellett alkalmazott díszítést honosította meg. Bakosshoz hasonlóan a Mintarajz Tanodában tanult Székely és Keleti mestereknél. A debreceni Műpártoló Egyesület alapító tagja és első elnöke volt. 1890-től egy évig a tanítóképezde ideiglenes rajztanára, majd 1891-től 1910-ig a főgimnázium tanára volt. Ezt követően a Képzőművészeti Főiskola díszítő és alakrajz tanára lett Pesten. 1893-tól kiállító művész (Szentpétervár, Berlin, Pittsburg, Washington, Párizs, St. Louis, Barcelona), több díj tulajdonosa.

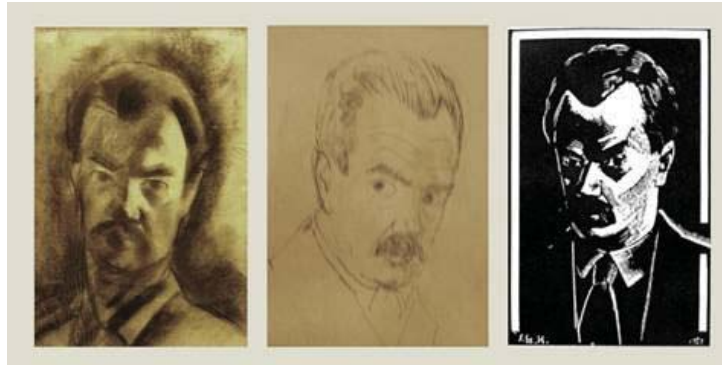
15. ábra: Bosznay István: *Tanulmány*
Forrás: <http://www.mke.hu/lyka/09/235-241-bosznay.htm> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)

Gáborjáni Szabó Kálmán (1897. Debrecen – 1955. Budapest) 1922-től 1945-ig volt az intézet rajztanára, az utolsó évben a Kollégium megbízott igazgatója, ezután a kultuszminisztérium képzőművészeti előadója, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanított. Több szakcikke jelent meg magyar és külföldi művészeti lapokban. Számos könyvet illusztrált. Kiállításai voltak Velencében, Rotterdamban, Milánóban (ahol bronzérmes lett), Rómában, Helsinkiben és Chicagóban. A Római Magyar Akadémia ösztöndíjasaként grafikai mappában adta közre itáliai fametszetsorozatát, amit városunk jeles művészcsoportja, a

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”,
nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

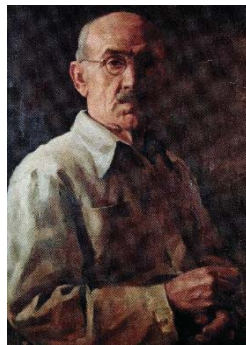
Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete adott közre reprint formában 2007-ben. A Debreceni Református Kollégium falait mai napig gyönyörű, színes freskói díszítik.

16. ábra: G. Szabó Kálmán: *Önarcképek* (1925–1931)

Forrás: http://www.agt.bme.hu/balassi/Gaborjani_beszamolo.html (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

Dienes János (1884. Abaújbakta – 1962. Debrecen) 1909-től tanított Debrecenben, miután végzett a Képzőművészeti Főiskolán. 1911-től kiállító művészként is működött. A helyi képzőművészeti egyesületek aktív tagja volt (Műpártoló Egyesület, Művészház). 1953-ban Munkácsy-díjat kapott.

17. ábra: Dienes János: *Önarckép*

Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 15.

Dobi Oláh István (1890. Tiszadob – 1944. Debrecen) 1921–1922 között óraadó volt a református tanítóképzőben, ahová egykori kollégiumi diákként érkezett Bosznay és Bakoss tanítványaként. A Képzőművészeti Főiskolán, majd a szolnoki művésztelepen sokszorosított grafikai eljárásokkal ismerkedett, miközben végigharcolta az I. világháborút. 1916-tól kiállító művész, az 1920-as évektől tagja volt a debreceni egyesületeknek (Műpártolók Egyesülete, Művészház, Grafikai Műhely, Ajtósi Dürer Céh). 1930-ban megtervezte az Angol Királynő „Bunda” termékéé bútorzatát.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”,
nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

18. ábra: Dobi Oláh István: *Portré*
Forrás: Tamus 2000: 28.

Nagy Ferenc (1892. Debrecen – 1970. Debrecen) tizenöt év megszakítással két ízben is a tanítóképzőben tanított (Gáborjánit helyettesítette, majd utóda lett). 1910-ben szerzett tanítói oklevelet, ő is Bakoss tanítványa volt. Debrecen város ösztöndíjával tanult a Képzőművészeti Főiskolán. 1911-től állított ki rendszeresen. Grafikus kiegészítő szakot is végzett, iparművészként is ismert volt (textil, könyvkötészet, bőr- és faművesség). 1949-től 1951-ig az állami tanítóképző rajztanára volt.

19. ábra: Nagy Ferenc: *Önarckép*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 16.

Rimóczi József (1905. Budapest – 1989. Debrecen) 1954-től az állami tanítóképző intézet tanára. A Főiskolán Rudnay Gyula tanítványa volt, majd mestere mellett tanársegédként dolgozott. 1927-ben Debrecenben telepedett le, óraadóként a piarista fiúgimnáziumban tanított és kiállított. Münchener és párizsi tanulmányút után általános iskolákban oktatott, illetve csoportos kiállításokon, elsősorban a Műpártoló Egyesület szervezésében szerepelt Debrecenben. Másfél évtized visszavonulás után csak 1945 után kezdett újra kiállítani, valamint a tanítóképző tanára lett.

20. ábra: Rimóczi József: *Reggel*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 18.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

A szintén Rudnay-tanítvány **Tar Zoltán** (1913. Balmazújváros – 1992. Debrecen) elsősorban festőként ismerjük, de szobrászatot is tanult Kisfaludy-Stróbl-tól. 1950-től 1975-ig volt az állami tanítóképző tanára. Előtte a szeghalmi gimnáziumban tanított. 1941-től Debrecenben élt és dolgozott (Dóczy Leánynevelő Intézet, általános iskolák, tanítóképző) és kiállított (helyi és lublini, nagyváradi, franciaországi tárlatok).

21. ábra: Tar Zoltán: *Falusi utca*

Forrás: <https://galeriasavaria.hu/termek/keszletek/kep-grafika/1105492/0E260-Tar-Zoltan-Falusi-utca-akvarell-1978> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

Félegyházi László (1907. Szatmárnémeti – 1986. Debrecen) 1930-tól a Református Főgimnázium, majd az állami tanítóképző tanára volt. Glatz Oszkár növendékeként végzett a Képzőművészeti Főiskolán. Ezt követően, 1930-tól Debrecenben élt. Hazai és külföldi művésztelepek, kiállítások (Párizs, Nagybánya, Berlin, Moszkva, Prága, Varsó) aktív résztvevője volt. 1947-től a ma is működő debreceni képzőművészeti szabadiskola, majd a Medgyessy Stúdió tanára volt. Magas színvonalú portréfestményeivel (Kálvin, Maróthi, Hatvani, Csokonai, Makkai, Révész) a debreceni református arcképcsarnokot gazdagítja.

22. ábra: Félegyházi László: *Csendélet pipacsokkal*

Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 17.

Török Anikónál (1945. Debrecen) a pasztell és a vegyes technika, az expresszivitás, a líraiság és szimbólumjelleg ötvöződik. 1976-tól 1990-ig a Debreceni Tanítóképző Főiskola oktatója és a Medgyessy Ferenc Képzőművészeti Körnek korrigáló tanára volt. 1970-ben szerzett rajztanári diplomát Egerben. Kezdetben Balmazújvárosban tanított. 1971-től rendszeresen fest és kiállít itthon és külföldön egyaránt. Többszörösen díjazott alkotóművész, akinek finom, nőies vonalvezetése legegységesebb jellemzője.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

23. ábra: Török Anikó: *Ősz*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 23.

Fekete Borbála (1933. Szentpéterszeg – 1992. Debrecen) alkotásain szintén a pasztell, az expresszivitás és a líraiság az uralkodó jelleg. 1980 és 1992 között a Debreceni (1990-től Kölcsey Ferenc) Tanítóképző Főiskola oktatója volt. A Debreceni Református Kollégium Leánynevelő Intézetének Gimnáziumába járt. Rajztanári diplomáját ő is Egerben szerezte. Később elvégezte a Magyar Képzőművészeti Főiskolát is. Húsz évig szülőfalujában, tíz évig Hajdúszoboszlón tanított, mielőtt Debrecenbe került. 1964 óta volt kiállító művész.

24. ábra: Fekete Borbála: *Téli udvar*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 24.

Makoldi Sándor (1945. Velden am Wörther See – 2017. Tokaj (Nyíregyháza)) 1974-től 2005-ig volt a debreceni tanítóképzés legendás oktatója. Ő már középiskolába is a budapesti képzőművészeti gimnáziumba járt, ahonnan az egri főiskolára vezetett útja. A rajztanári diploma után etnográfusként végzett Debrecen egyetemén. Első, 1972-ben rendezett tárlatát betiltották, attól kezdve folyamatosan kiállított, tanított, kutatta és ábrázolta az organikus magyar műveltség alkotóelemeinek képi világát (MAG-csoport). Életében számos díjjal jutalmazták.

25. ábra: Makoldi Sándor: *Variációk egy alföldi képiro témára*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 21.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

Madarász Gyula (1935. Zsáka – 2012. Debrecen) a lélek- és sorsábrázolást mutatta be, tájkompozíciós keretek között a rá különösen jellemző gouache (gvas) technikát alkalmazva. 1975-től 1989-ig a debreceni állami tanítóképzés oktatója, tanszékvezetője volt. Bakonszegi gyermekévek és berettyóújfalui középiskola után Egerben szerzett rajztanári, majd Debrecenben pedagógia szakos előadói diplomát. Vidéki alsó- és középfokú intézmények rajztanára volt a tanítóképzés előtt. 1961-től lett kiállító művész, a művésztelepi mozgalom nagy szervezője, aktív résztvevője feleségével, Kathy Margit iparművésszel együtt halálukig.

26. ábra: Madarász Gyula: *Örökség*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 22.

Cs. Uhrin Tibor (1936. Békéscsaba – 2010. Debrecen) az 1970-es évek végétől az 1980-as évek derekáig oktatott a tanítóképzésben. Gyermekkorát Békéscsabán töltötte. 1963-ban diplomázott a Képzőművészeti Főiskolán. 1970-től a debreceni nagyerdei művésztelep tagja, lakója volt egészen haláláig. Játékosan kísérletező alkotó volt, akinek festészete mellett jelentős tűzzománcművészete is. Címermozaikja Debrecen főterén látható.

27. ábra: Cs. Uhrin Tibor: *Debrecen címere*

Forrás: <https://www.skyscrapercity.com/threads/hungary-magyarorsz%C3%A1g-one-photo-per-post-open-to-all.1548726/page-32> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

Cs. Uhrin után az 1990-es években a (kellő eszközháttérrel a művészeti nevelésben is jól alkalmazható) tűzzománc elemi önalakító erejét **Nuridsány Éva** (1942. Csíkszereda) tevékenységével ismerték meg a hallgatók. 1987 és 2005 között volt a debreceni tanítóképzés oktatója. A marosvásárhelyi művészeti gimnázium, majd a kolozsvári tanárképző után telepedett le Magyarországon, Debrecenben, de már 1967-től rendszeresen kiállít.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”,
nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

28. ábra: Nuridsány Éva: *Lendületben*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 27.

D. Király Sándor (1958. Debrecen) a 2000-es évek elején oktatott a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán. Szegeden járt középiskolába, Budapesten a Képzőművészeti Főiskolára, majd féléves párizsi művészeti ösztöndíj következett. Debrecenben él és alkot, egy középiskolából ment nyugdíjba.

29. ábra: D. Király Sándor: *Metamorfózis*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 30.

A katedrától nemrég visszavonult **Fátyol Zoltán** (1954. Vámospécs) az archaikus gyermeki emlék- és kollektív élményréteg kifejezésének jelentőségét hangsúlyozza. 1984-től tanított a debreceni tanítóképzésben. Rajzi tanulmányait a Medgyessy Ferenc Képzőművészeti Körben kezdte, majd Egerben szerzett tanári diplomát. 1974 óta állít ki. A nyolcvanas évek óta tagja az országos művészeti szervezeteknek. Sokszoros díjazottja a nemzetközi és hazai, megyei, városi tárlatoknak. Képzőművészeti tevékenységét évek óta verskötetek megjelentetésével egészíti ki. Több művésztelep meghatározó alkotója, a Vámospécsi Művésztelep vezetője több mint negyedszázada.

30. ábra: Fátyol Zoltán: *Corpus*
Forrás: Tamus–Tulipán 2004: 28.

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

Tamus István (1953. Debrecen) művészetét, aki 1989-től 2008-ig vezette a rajz szakcsoportot, majd tanszéket, hármassal kötődés jelöli: a szakrális tematika, a közösségi, művészetszervezői alkotó jelenléte, illetve a művészet révén megnyilvánuló (és az alkotófolyamatban rejlő) párbeszéd-lehetőségek időben és térben történő strukturálása. 1980 és 2016 között volt a debreceni tanítóképzés oktatója. 1973 óta rendszeresen kiállító művész. Számos művésztelep alapító vezetője és résztvevője. Mintegy 50 tanítványa lett vizuális szakember. Egyik legjellemzőbb törekvése a (debreceni) nagy elődök, művész- és tanártársak emlékének ápolása, a hagyományok megőrzése és átörökítése. Sok-sok megtisztelő díj birtokosa.

31. ábra: Tamus István: *Balatoni vitorlás*
Forrás: saját archívum (2020)

Egyszerre van jelen a klasszikus rajzműveltség és a kísérletező újragondolás a tanszék jelenlegi művésztanárainál. **Imreh Sándor** (1978. Debrecen) a szénrajzzal is képes festői kompozíciót alkotni, de a medialitás – avagy az átváltozás folyamatának grafikai keresése – szintén jellemzi. 2016-tól a DRHE tanársegéde tanító szakon, jelenleg a pécsi egyetem doktorandusza. 2004-től állít ki rendszeresen. Tanítóként végzett jelenlegi munkahelyén, és a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában érettségizett. Hazai és külföldi művésztelepek, fesztiválok, workshopok aktív résztvevője (Stuttgart, Róma, Varsó, Berlin). Több díjjal rendelkező alkotó.

32. ábra: Imreh Sándor: *Átmenet*

Forrás: <https://papageno.hu/featured/2019/12/gorbe-tukor-az-intezmenyrendszernek-urbanus-alkotasok-a-valos-es-a-digitalis-terben/> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

Míg Kiss Sámuel 200 évvel ezelőtt még a Kollégium vezetőinek engedélyét kérte, hogy gipszfejeket hozasson Bécsből a szénrajzportrék készítéséhez, **Erdődy József Attila** (1969. Nagyvárad) és tanítványai már pet palackos kupakokból komponáltak reformációs kakast az egyszerre világi és szakrális térben. Egyik célkitűzése, hogy a modern művészet eszköztárával miként lehet visszavezetni oda, hogy a látvány és az élmény mögött magát az egészet, a jelenséget is érzékeljük. 2016-tól a Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanszékvezető főiskolai docense tanító szakon. 2010-ben Erasmus-vendégoktató volt a

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

Zágrábi Képzőművészeti Egyetemen. A Magyar Képzőművészeti Egyetem doktori iskolájában doktorált, s jelenleg ott is oktat. 1995 és 2008 között salzburgi, nürnbergi, bécsi, bambergi és római tanulmányi, alkotói ösztöndíjakon vett részt (Masits 2010; Tamus 2010; Vitéz 2018).

33. ábra: Erdődy József Attila: *Monitorok*

Forrás: <https://artpool.hu/intermedia/induktiv/erdodyhu.html> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

A debreceni tanítóképzésben a felsorolt művésztanárokon kívül oktattak egykor, illetve oktatnak jelenleg is: Illyés Gyula, Bence Zsigmond (ideiglenes rajztanárok); báb – Arany Erzsébet, Láposi Teréz; fotó – Máthé András, Oláh Tibor; rajzolás, festés – Baráth Pál, Ferenczy Zsolt, Lukács Gábor, Subicz István, Sulyok Géza, Üveges Mária Éva (óraadók); Beláné Szekeres Éva, Dezsőné Borbély Emma, †Gáspár József, Kiss Sára, Láposi Teréz, Subicz István, Szakál László, Tóth Irén, Tóth Pálné, Üveges Mária Éva és rajzot is tanító tanítók (szakvezetők); Dezsőné Borbély Emma (szöveg), Láposi Teréz (tűzzománc), Ötvös Tünde (kerámia), Tóth Pálné (szöveg), Üveges Mária Éva (tűzzománc) (szakkörvezetők).

Összegzés

Debrecennek egészen a 20. századig rossz híre volt általában a kultúra, kifejezetten a művészetek terén, mert unalmasnak, elmaradottnak tartották mind a hazai, mind a külföldi idelátogatók. Lakosai erősen konzervatív, zárkózott, bár józan gondolkodású, tanulni vágyó, közügyek iránt érdeklődő polgároknak számítottak az idegenek szemében. A városnak a magyar történelemre és kultúrára való határozott befolyása ennek ellenére vitathatatlan, amihez a több mint 150 éve tartó tanítóképzés is hozzájárulhatott (Molnár-Tamus 2017). A mesterek, tanárok, oktatók művei számos hazai közgyűjteményben megtalálhatók a mai napig is. Debrecen művészeti nevelésének történetét számtalan sikeres, korszakalkotó művésszel és eseménnyel tudnám még folytatni, ám ezek ismertetése már nem tárgya a tanulmánynak.

34. ábra: A Debreceni Református Kollégium, benne a Debreceni Református Hittudományi Egyetem épülete a Nagytemplommal

Forrás: https://www.wikiwand.com/hu/Debreceni_Reform%C3%A1tus_Koll%C3%A9gium (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

Köszönetnyilvánítás

A kutatás támogatója a Debreceni Református Hittudományi Egyetem kutatás-finanszírozási pályázata volt.

Irodalom

- A Debreceni Református Kollégium egykori épülete (1869)
<http://digit.drk.hu/?m=lib&book=2&p=8> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)
- A Debreceni Református Kollégium egykori épülete 1802 előtt.
<http://digit.drk.hu/?m=lib&book=2&p=8> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- A Debreceni Református Kollégium, benne a Debreceni Református Hittudományi Egyetem épülete a Nagytemplommal.
https://www.wikiwand.com/hu/Debreceni_Reform%C3%A1tus_Koll%C3%A9gium
(letöltés ideje: 2020. 10. 20.)
- A Debreceni Tanítóképző Főiskola épülete (ma Ady Endre Gimnázium)
<https://merce.hu/tag/ady-endre-gimnazium/> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- A Debreceni Tanítóképző Főiskola, majd Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola épülete (ma a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Általános Iskolája)
https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6lcsey_Ferenc_Reform%C3%A1tus_Tan%C3%ADt%C3%B3k%C3%A9pz%C5%91_F%C5%91iskola#/media/F%C3%A1jl:K%C3%B6lcsey-f%C5%91iskola.jpg (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- A festést és zenélést ajánló, latin nyelvű XV. „lex” az 1792. évi új kollégiumi törvénykönyv 1796-ban kiegészített változatából. TtREL (Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára) II. 26. a. 4.
- A Kölcsey Ferenc Református Gyakorló Általános Iskola épülete. <https://kistk.hu/galeria/>
(letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- Bosznay I. *Tanulmány*. <http://www.mke.hu/lyka/09/235-241-bosznay.htm> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- Brincken M.–Kaszás M.–Pallaginé Farkas E.–Vágnerné Sebestyén É. (szerk.) 2007. Jubileumi évkönyv. 50 éves a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola Gyakorló Általános Iskolájának ének-zene tagozata. <https://kistk.hu/wp-content/uploads/2016/01/zenekonyv.pdf> (letöltve: 2020.10.10.)
- Cs. Uhrin T. *Debrecen címere*. <https://www.skyscrapercity.com/threads/hungary-magyarorsz%C3%A1g-one-photo-per-post-open-to-all.1548726/page-32> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)
- Csenki I. *Portré*. <http://reformatus.hu/mutat/reformatus-zenei-polihisztor/> (letöltés ideje: 2020. 10. 21.)
- Erdődy J. A. *Monitorok*. <https://artpool.hu/intermedia/induktiv/erdodyhu.html> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)
- Fekete Cs. 1988. A kollégiumi énekkar történetének rövid áttekintése. In: Barcza J. (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. Budapest: A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 753–775.
- Fekete K. 2013. 275 éves a Kollégiumi Kántus. (<http://www.haon.hu/vendegjegyzet-275-eves-a-kollegiumi-kantus/2719649>) (letöltve: 2018.03.07.)
- G. Szabó K. *Önarcképek* (1925–1931)
http://www.agt.bme.hu/balassi/Gaborjani_beszamolo.html (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)
- Győri L. J. 1988. A kollégium szerepe a magyar irodalom művelésében. In: Barcza J. (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. Budapest: A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 627–696.
<https://galeriasavaria.hu/termek/reszletek/kep-grafika/1105492/0E260-Tar-Zoltan-Falusi-utca-akvarell-1978> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)

„Kizökkent világ” – Szokatlan és különleges élethelyzetek: a nem-konvencionális, nem “normális”, nem kiszámítható jelenségek korszaka?

XXIV. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete

- Imreh S. *Átmenet.* <https://papageno.hu/featured/2019/12/gorbe-tukor-az-intezmenyrendszernek-urbanus-alkotasok-a-valos-es-a-digitalis-terben/> (letöltés ideje: 2020. 10. 20.)
- Kabai M. *Debrecen látképe*, 1788. <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=2&p=8> (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- Maróthi Gy. *Arckép.* https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Gy%C3%B6rgy_Mar%C3%B3thi#/media/File:Mar%C3%B3thi_Gy%C3%B6rgy2.jpg (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- Masits L. 2010. Gáborjáni Szabó Kálmán, a grafika és a freskóművészet művésze. In: Tamus I. (szerk.): *Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete Debrecen 2000–2010*. Debrecen: Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete Debrecen, 17–23.
- Molnár-Tamus V. 2017. A kálvinizmus és a művészetek. In: Bukor J.–Somogyi A. (szerk.): *Érték, minőség és versenyképesség – a 21. század kihívásai = Hodnota, kvalita a konkurencieschopnost’ vyzvy 21*. Nemzetközi tudományos konferencia Komárno: Selye János Egyetem, 82-93.
- Molnár-Tamus V. 2019. Zenei nevelés a debreceni tanítóképzésben 1869-1949. In: Lévai A.–Szabó P.–Kováts-Németh M. (szerk.): *Középszintű állami és felekezeti iskolák, tanítóképzők és árvaházak 1869–1949*. A magyarság megtartó ereje III. Győr: Palatia Nyomda és Kiadó Kft., 283–294.
- Mudrák J. 2012. *A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története (1914–1949)*. Egyetemi Kiadó. Debrecen: Egyetemi Kiadó.
- Pálfy J. 1948a. Kis képek a Kollégiumi Kórus nagy útjáról. Debrecen, 116 (25): 4.
- Pálfy J. 1948b. Pünkösöd vasárnapján Kálvin János genfi egyházában énekelt a Kollégiumi Kórus. *Debrecen* 112 (25): 3.
- Sárváry P. *könyv kezdőlap.* https://axioart.com/tetel/sarvari-pal-a-rajzolas-mestersegenek-kezdete-i-ii-darab-_462229 (letöltés ideje: 2020. 10. 22.)
- Straky T. 1977. Debrecen zenei élete 1944–1990. In: Veress G. (szerk.): *Debrecen története 5. Tanulmányok Debrecen 1944 utáni történetéből*. Debrecen: Csokonai Kiadó, 239–257.
- Tamus I. 2000. *A debreceni grafika két évszázada. XIX–XX. századi grafika Debrecenben*. Debrecen.
- Tamus I. 2010. A debreceni grafika története a XX. század elejétől napjainkig. Tízéves a Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete Debrecen. In: Tamus I. (szerk.): *Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete Debrecen 2000–2010*. Debrecen: Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete Debrecen, 25–35.
- Tamus I. *magán fotóarchívum.*
- Tamus I.–Tulipán T. 2004. *Kezdetektől napjainkig. Művésztanárok a tanítóképzésben*. Debrecen: KFRTKF.
- Tamusné Molnár V. 2010. A debreceni rézmetsző diákok önképzőköre. In: Tamus I. (szerk.): *Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete Debrecen 2000–2010*. Debrecen: Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete Debrecen, 9–15.
- Tamusné Molnár V. 2016. Művészeti nevelés az Egyetem falai között és azon túl. PhD értekezés, Debrecen: Debreceni Egyetem BTK.
- Tar Z. *Falusi utca*
- Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár (a továbbiakban: TtREL) II. 26. a. 4. (1796.) Leges renovatae Coll. Debr.
- Varga G. 1997. Segédanyag a neveléstörténethez. Debrecen: KFRTKF.
- Vitéz F. 2018. Művésztanárok a debreceni tanítóképzésben. <https://www.drhe.hu/hu/muvesztanarok-debreceni-tanitokepzesben> (letöltve: 2020.11.15.)